

HEMBYGDEN

Medlemsblad för
Upplands Väsby Hembygdsförening

Nr 4 December 2009
Årgång 38

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet.....	3
Program - dec - jan.....	4
Hedlunds historier.....	5
Upphittat – en sjukkassebok	6
Löwenströmska lasarettet 200 år	8
Avrättningsplatsen.....	12
Ur Siléns praktiska bibliotek.....	14
De fångna karolinernas hemkomst – och de utländska fångarna i orten	15
Forna tider, forna seder	16
Såpskurat på modet igen	16
På kvisten	17
Julbonaderna	18
Julkryddor – nyttiga och goda.....	19
Året runt i bilder.....	20
Almqvistaren.....	22
Illustrerade ordstäv och talesätt	22
Från den gamla goda tiden	22
Folkliga karameller - Polkagrisar och tjong.....	23
Backspegel	24
Små grytor har också öron	28
Minns du Väsby	29
Julkorsord 2009.....	30
Fönster mot Väsby	32

Där inget annat anges har fotona tagits av Inga Lisa Gustafsson.

www.upplandsvasbyhembygdsforening.se

För innehållet i artiklarna svarar respektive författare.

Ansvarig utgivare: Inga Engdahl • Layout: Tryckpunkten (e-post: tryck.en@telia.com).

Tryck: Wäsby Tryckeri. Tryckt med miljövänlig färg och miljövänligt papper i 800 ex.

Ordföranden har ordet

Hösten är här!

Idag är den 5 november 2009. Ser jag ut genom fönstret är det bara grått och snöblask.

Tänker jag på mitt engagemang i Hembygdsföreningen är det varken grått eller snöblask, då är det varmt och soligt och härligt med allt engagemang som jag ser och får ta del av.

Vi har framför oss höstens sista allmänna program, öppet hus med glögg och pepparkakor andra söndagen i advent. Då blir det sång och musik i mangårdsbyggnaden som förresten helt plötsligt – om man skall tro ett gammalt dokument som vi fått ta del av – är 100 år äldre än vad som tidigare sagts. 1765 ca istället för 1847. Nedre Runby var från 1784 Regementväbels boställe.

Redan i januari kommer Klas Lundkvist att i sedvanlig ordning visa bilder från sina resor kors och tvärs i Sverige där han hittar de mest spektakulära vägsträckor, kraftverksbyggen, broar och annat som vi kanske sett men bara passerat.

Jag vill verkligen slå ett slag för Klas program. Se småaffischerna i denna tidning eller på vår hemsida.

Februari är bokslukares månad i vår förening, då har vi bokloppis och säljer böcker billigast i

Väsby, en del böcker är rena rariteter. Bokloppis är en viktig inkomstkälla för föreningen så passa på att stödja oss.

Mars är årsmötesmånad och som vanligt tänker vi bjuda våra medlemmar på ett bra förberett årsmöte och en underhållande programpunkt. Och fika förstås! Mer i februarinumret av Hembygden.

Våren kommer även 2010 och med den några arrangemang som genomförs tillsammans med andra föreningar och Upplands Väsby kommun, bla miljödag, nationaldagsfirande och växtmarknad.

När våren har kommit, syrenerna blommar och det blivit varmt i luften, då mina vänner, återkommer vårt sommarcafé för tionde året!

Kanske kommer vi under sommaren 2010 inviga vårt senaste tillskott av hus på gården – Magasinet – med en utställning utöver det vanliga!

Jag önskar att alla medlemmar i Hembygdsföreningen deltar på alla sätt i vår verksamhet. Den är både viktig och nödvändig och inte minst spännande att vara med i.

Kom och var med!

Alla behövs och är viktiga med sitt intresse och kunnande i stort som smått.

Kjerstin Björkman
ordförande

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

Öppet hus i advent

på

Hembygdsgården

Söndagen den 6 december, 13-15

Gun Bjurberg sjunger Taube

Traktering

Julfynda i mjölkammaren!

Hembygdsgården: Hagvägen2/Pukslagargatan

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

Följ med bortåt vägen

Flera vägar och broar

Klas Lundkvist
föreläser och visar diabilder

Söndag den 24 jan kl 13
Hembygdsgården, ladugården

Kaffeservering

Hembygdsgården: Hagvägen2/Pukslagargatan

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

Grötfest

i

Ladugården, 28 dec. kl 18.30

Musik- och teaterunderhållning

Gratislotteri

Endast medlemmar

Välkomna med anmälan till
Inga Lisa Gustafsson tfn 590 336 42
senast 20 december

Hembygdsgården: Hagvägen2/Pukslagargatan

Hembygdens redaktion

önskar alla läsare en

God Jul och

Ett Gott Nytt År

Lennart Hedlund, född och uppvuxen i Upplands Väsby, har lovat ge Hembygden några glimtar av sina barn- och ungdomsminnen. Här kommer den trettioandra av

Hedlunds historier

På 40-talet då jag arbetade på CAP Choklad, kom dekoratören, lagerbasen och jag på att vi alla tre var intresserade av kortvägsslyssning och vi pratade om vilka långväga stationer vi hade fått in. Detta var ju långt före TV:ns tid.

Lyssnandet kallades för DX:ing och gick ut på att man satt uppe om nätterna och försökte få in någon långt borta belägen station. Fick man napp noterade man stationsnamnet, frekvensen och vilket program man hört. Det räckte med att notera vad en ev. melodi hette, eller artistens namn om man kom på det. Viktigt var också klockslaget.

Så småningom startade i Jönköping en klubb eller organisation, som hjälpte oss lyssnare med bl.a. färdigtryckta formulär, där nödvändiga uppgifter bara ifylldes.

Eftersom jag bodde hemma hos mina föräldrar i en etta, var det svårt att ägna sig åt en sådan hobby, men det löstes med att jag skaffade hörlurar och tog bort högtalarljudet.

Under åren fick jag ihop ett antal svarskort bl.a. från Sydamerika och det roliga med dessa var frimärkena, och jämförelsen med arbetskamraternas kort.

Långt efter lyssnandets tid hade jag korten kvar, men gav sedan bort dem till en frimärkssamlare.

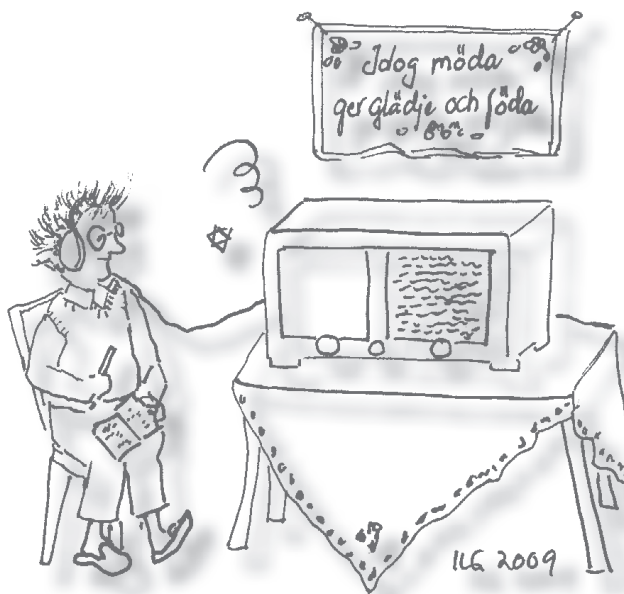
Nästa apparat som kom blev ju TV:n. Vi hade en granne, som tidigt skaffat en sådan, och som ofta bjöd in oss att titta. Då sågs Olle Björklund, Nils-Erik Baerendtz,

Lennart Hyland m.fl. På den tiden blev man ju imponerad, så det blev en 14 tummare för oss också så småningom.

Idag är jag inte det minsta imponerad, mest irriterad. Alla dessa mer eller mindre helgalna reklamavbrott. Värst är nästan alla avbrott för att visa den ena långhåriga tjejen efter den andra, där förträffligheten hos schampot framhålls.

Annat var det under min uppväxttid. Då fick en klick såpa duga att tvätta håret med. Någonstans i bakhuvudet har jag namnet Hylins såpa, och det dög gott.

Nej, hellre en bra bok, gärna historisk.

Upphittat – en sjukkassebok

På spaning efter den tid som flytt, nämligen ett gammalt fotografi, hittade jag i en kartong min mammas sjukkassebok från 1942. Jag visste inte ens att jag ägde den och än mindre att mamma hade varit med i någon sjukkassa. Mamma är död sedan länge.

Boken har mörkröda pärmar och det står ”SJUK-KASSEBOK” i guldtryck på framsidan.

Den är utfärdad som medlemsbevis för Amanda Elisabet Göhlman i Kopparberg- Ljusnarsbergs erkända lokalsjukkassa och Örebro-Värmlands erkända centralsjukkassa.

Medlemskapet omfattade sjukvårdsersättning – sjukpenning med 2 kronor/dag i lk och 2 kronor/dag i ck. Avgiften per månad till lokalkassan var 1:30 och till centralkassan 1 krona, summa 2:30. Medlemsnumret var 3526.

Avgifterna kunde inbetalas andra eller fjärde torsdagen i månaden kl. 4-6 em. Om uppördsdagen inträffade på en helgdag uppskötts avgiftsinbetalningen till nästkommande uppördsdag.

Sjukanmälningar mottogs på telefon 277 eller av kassans sjukbesökare. Sjukanmälan kunde också ske genom brev, då poststämpeln räknades som anmälningsdag. En understruken uppmaning längst ner i texten: Medför alltid medlemsboken vid besök å kassan expedition. Jämför den stående frågan längre fram i tiden: ”Har ni försäkringsbeskedet med er?”

Mamma hade också tecknat barnförsäkring för min bror och mig, vilket innebar att vi var sjukvårdsförsäkrade enligt dåvarande regler tills vi uppnått 15 års ålder. Våra namn och födelsetider är inskrivna på sidan två.

Barnkullarna på 1940-talet var förmodligen större på den tiden än nu för sidan har utrymme för tio namn och längst ner uppmanas man att omedelbart anmäla sedermera födda barn.

Mamma blev medlem i kassan den första maj 1942 och avgiften för medlemskapet höjdes raskt till 2:45 den första juli samma år. Avgiftsinbetalningarna är prydligt införda i sjukkasseboken i sina kolumner med anilinpena och signum under

rubriken kvitteras, år efter år.

Den första juli 1946 höjdes avgiften med 15 öre till 2:60 och 1954 som är bokens och de erkända kassornas slutår, är den uppe i 3:35.

Några utbetalningar under åren 1942-1954 är inte införda. Mamma var tydligen frisk under hela den tid hon var medlem i kassan.

Tag del av stadgarna, står det inom svart ram på första sidan, och stadgarna återfinns i en ficka bak i pärmen. Där kan man inhämta att inträdesreglerna förutsatte bosättning på den ort där kassan hade sitt verksamhetsområde eller, om man inte hade fast bostad, mantalsskrivning.

Åldersvillkor för inträde fanns också: man skulle ha uppnått 15 men icke överskridit 40, eller i vissa fall 45 år. Dessutom skulle medlemmen äga god hälsa och icke vara behäftad med lyte som kunde medföra väsentlig nedsättning av arbetsförmågan eller påkalla läkarvård i större utsträckning.

Beträffande ändring av försäkringsvillkoren står angivet att kvinnlig medlem som är försäkrad för såväl sjukvårdsersättning som sjukpenning, äger, om hon ingår äktenskap, att efter anmälan till styrelsen ändra försäkringen till att avse allenast sjukvårdsersättning.

Man förutsatte att kvinnorna i och med giftermålet slutade förvärvsarbeta och kunde nöja sig med sjukvårdsersättning.

Medlem ägde när som helst rätt att utträda ur kassan. Man kunde också uteslutas av olika skäl, bland annat om man genom svikligt förfarande förskaffat sig eller sökt förskaffa sig understöd från kassan eller underlåtit att rätta sig efter stadgarna eller styrelsens föreskrifter.

Som sjukhjälp utgavs dels sjukvårdsersättning, dels sjukpenning. Dock fick man vänta i 90 dagar innan försäkringen blev gällande (väntetid).

Sjukhjälp utbetalades inte om man var berättigad till ersättning enligt lagen om olycksfall i arbete, ersättning enligt lagen om försäkring för vissa yrkessjukdomar eller ersättning i anledning av kroppsskada ådragen under militärtjänstgöring.

Sjukvårdsersättningen utgick med 2/3 av utgiften, såvida inte utgiften för vården översteg det belopp vartill detsamma bort uppgå, beräknat efter av Konungen fastställd taxa, varvid 2/3 av sistnämnda belopp skulle utges. Jojomensen.

Dessutom – finner styrelsen det uppenbart, att den sjuke utan fog sökt fler än en läkare vid samma sjukdomsfall, begränsades ersättningen till att avse endast utgifterna för vård som lämnats av den först rådfrågade läkaren. Reglerna för ersättning vid sjukhusvård beskrivs, liksom det stadgas att karenstiden för utgivande av sjukpenning är tre dagar.

Ålderdomssvaghet som icke är förenad med verklig sjukdom berättigade inte till sjukpenning, inte heller sjukdomsfall om den sjuke avsiktligt, eller vid förövande av handling, för vilken straff ådömts honom, ådragit sig.

Följaktligen betalades inte sjukpenning ut för tid då den sjuke undergick frihetsstraff, var intagen å anstalt o.s.v.

För den tid då den sjuke vistades utanför den kommun där han var bosatt, utgavs inte sjukpenning med mindre att styrelsen medgivit sådan vistelse eller läkaren förklarar vistelsen erforderlig för hälsans återvinnande.

Sjukersättningstiden var begränsad till två år (730 dagar).

§36 slutligen, talar om hur man ska komma i åtnjutande av ersättning. Sjukanmälan förstås, men inte nog med det: ”Efter att hava inhämtat sjukbesökarens, eller där sådant prövas nödigt, läkarens utlåtande rörande den sjukas tillstånd, avgör styrelsen, huruvida sjukpenning skall utgå eller icke.” Noggrann prövning och engagemang i varje enskilt fall alltså.

Om någon lämnat falska uppgifter om sjukdom eller barnsörd eller uraktlåtit anmäla tillfrisknande eller utförande av förvärsarbete och därigenom obehörigen förskaffat sig understöd, förelåg återbetalningsskyldighet.

Dåtidens föräldraförsäkring bestod av moderskapshjälp med 125 kronor. Om den blivande modern varit medlem i kassan under 170 dagar och genom intyg av läkare eller barmorska kunde

göra sannolikt att hon befann sig i havandeskap, längre framskridet än i åttonde månaden, kunde hon, såsom förskott å henne tillkommande moderskapshjälp, erhålla 60 kronor.

Utbetalning av sjukhjälp och moderskapshjälp skedde en gång i veckan. Vid utbetalningen kunde förfallna avgifter avdragas.

Stadgarna omfattar 81 paragrafer, varav ovanstående endast varit ett axplock. För att få ett ord med i laget så har styrelsen för Kopparberg-Ljusnarsbergs erkända lokalsjukkassa bifogat ”ORDNINGSFÖRESKRIFTER för sjukanmäld medlem” i nio punkter.

Punkt två: ”den sjuke är ovillkorligen skyldig att följa av läkaren och sjukkassan utfärdade föreskrifter. Likaså får den sjuke icke företaga sig något, som kan motverka tillfrisknandet.”

Vid jämförelse med dagens socialförsäkring i dess fulla utbyggnad, ter sig erkända kassans förmåner små. Bidragssamhället var inte påtänkt, reglerna var ganska klara och budskapet begripligt. Att otillbörligt utnyttja försäkringen var säkert svårare än i dag, på grund av den lokala förankringen. Att man som idag inte skulle kunna betala ut ersättningen i rimlig tid, hade man väl aldrig varit med om. Men så var ju medlemskapet frivilligt också. Det kanske var bättre förr, när det var sämre?

Inga Lisa Gustafsson

Den upphittade sjukkasseboken

Den äldsta lasarettbyggnaden från 1809 med inkomnade hästambulans.

Löwenströmska lasarettet 200 år

I förra numret av Hembygden berättades om Jacob Johan Anckarström som den 16 mars 1792 sköt kung Gustav III under Operans maskeradbal.

Anckarströms mask och vapen.

Med skotten startar Löwenströmska lasarettets historia som i år firar 200-års jubileum.

Ätten Anckarström antog 5 juni 1792 med kungligt tillstånd namnet Löwenström efter Jacob Johan Anckarströms kungamord, då

innehav av det ursprungliga namnet förbjöds. Namnet var en sammansättning av Jacob Johan Anckarström hustru, Gustaviana Elisabet Löwens efternamn och slutledet i det ursprungliga namnet.

Kungamördarens yngre bror ryttmästaren Gustaf Adolf (1764-1813) vändades i många långa år innan han kom på ett sätt att försöka sona broderns brott och på något sätt upprätta släktens heder.

Gustaf Adolf Löwenström

Hans lösning blev att bygga ett lasarett och skänka ett markområde vid sjön Fysingen till staten. Ryttmästaren ville att lasarettet skulle ligga efter landsvägen mellan Stockholm och Uppsala.

Han planerar omsorgsfullt och agerar målmedvetet. 1805 köper han godset Torsåker (som Jakob Johan Anckarström arrenderade slutet av 1780-talet) och i februari 1808 köper Gustaf Adolf närliggande Hammarby gård och Holmen, de fastigheter där sjukhuset är beläget.

Torsåker

Holmens gård

För att få pengar till dessa köp sålde ryttmästaren sina fyra gårdar i Vallentuna och avhände sig också sin arvsdel i fädernegodset Lindö gård.

Lindö Gård i Vallentuna

Bröderna Anckarström växte upp på Lindö gård i Vallentuna. Inte särskilt långt från Lindö ligger Torsåker och Hammarby/Holmen, så Gustaf Adolf var naturligtvis hemmastadd i dessa trakter.

Det finns också kopplingar till Runsa där Jacob Johan vid ett besök blev bekant med sin blivande fru Gustaviana Löwen, vars mor en tid arrenderade Runsa.

Runsa slott

Det var Gustaviana som senare kom att ge en del av sitt efternamn till den nya släkten, Löwenström. Även Gustaf Adolf har troligtvis träffat sin blivande fru på Runsa. Han gifte sig med Hedvig Augusta Otiliana Ankarcrona (1774-1834).

Den första lasarettbyggnaden, ritades av stadsarkitekten i Stockholm CG Gjørwell och uppfördes 1809.

Ursprungligen innehöll sjukhuset endast tre små sjukrum med plats för 6-8 sängar jämte kök och betjäningrum.

I sjukhusets övre våning hade läkaren och den förste sjukhuschefen, tysken Christian Ziegert sin bostad. Ziegert stannade på Löwenströmska sjukhuset fram till 1849.

Den 21 mars 1811 testamenterar Gustaf Adolf Löwenström sjukhuset och därtill hörande markområde till Serafimerordensgillet.

Samtidigt avyttrar han Torsåkersgodset för att kunna ge reda pengar till sjukhusets drift till ordensgillet.

I början ansvarade Serafimerordenrgillet för såväl styre som förvaltning av sjukhuset, men 1825 utsågs en egen sjukhusdirektion med landshövdingen som ordförande.

1851 vidtogs en väsentlig ändring av byggnaden, varigenom sjukplatsernas antal ökades till 16.

Sedan landstinget 1876 övertagit sjukhuset har det byggt ut vid ett flertal tillfällen, särskilt 1902-03 då ett 21 meter långt 3 våningshus uppfördes, sammanbyggt i rät vinkel med den gamla sjukhusbygganden.

Den nya huvudbyggnaden med gamla sjukhusets gavel t.h.

Den nya huvudbyggnaden rymde 54 platser och det äldre första sjukhuset fick tjänstgöra med ekonomiutrymmen.

Därefter har ytterligare en våning byggts på. Den första byggnaden från 1809 har helt införlivats med huvudbyggnaden.

Det finns en minnesplatta i väggen på kortsidan upp mot Gamla Lasarettvägen, mitt emot den f.d läkarbostaden som byggdes 1879.

Läkarbostaden å lasarettet

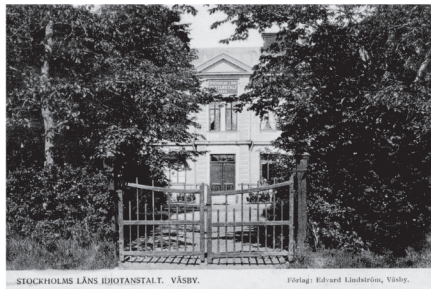
*Stiftaren av denna boning
Sökte icke minnet åt sitt namn,
Han sökte
Tillfredsställelsen i sin uppfyllda pligt
Belöningen
I nödens lättade plågor
1809*

Under de första seklerna av 1900-talet byggdes Löwenströmska sjukhuset ut ordentligt. Ett sanatorium för tuberkolosjuka byggdes ovanför det gamla sjukhuset.

Löwenströmska Tuberkulosavdelningen

Mellan åren 1884 och 1984 bedrevs även vård och undervisning av förstånds-handikappade vid Löwenströmska. Dock hade man ett helt annat namn på de intagna patienterna vid den här tiden, vilket bilden nedan visar.

Stockholms läns idiotanstalt.

Den första särskolan inrymdes i en nyuppförd byggnad med namnet Klockbackaskolan, och den första barnkullen bestod av 12 elever.

Senare flyttade skolan till nyare byggnader och elevantalet ökade. Ett arbetshem för manliga elever låg i "Vita Holmen".

1914 togs ett vårdhem för gravt utvecklingsstörda i bruk. Det kallades "Asylen" och antalet platser hade nu utökats till 86. Både manliga och kvinnliga elever sysselsattes med arbeten i lasarettets trädgårdsodlingar.

Asylen

Vissa fick hjälpa till inom sjukhuset. Särskilt attraktiva var de avlönade jobben i överläkarens, rektorns och sysslomannens familjer.

Löwenströmska lasarettet, Sanatoriet och Sinnesslöanstansten

1944 skildes lasarett- och omsorgs- verksamheten åt.

När nya elevhem till omsorgs- verksamheten byggdes i slutet av 1950-talet fick den stora handelsträdgården med sina växthus rivas och fruktträden sågades ner.

Utsikt över anstalten

1984 lades särskoleverksamheten ner.

Det ursprungliga lasarettets huvudbyggnad från 1809 användes fram till 1968 då det nybyggda "Löwenströmska sjukhuset" togs i bruk.

Nya Löwenströmska sjukhuset invigdes 1968

Under 90-talet flyttades de flesta vårdverksamheterna från Löwenströmska, bland annat till Danderyds sjukhus.

Den enda landstingsägda verksamheten som blev kvar var psykiatrin. I samband med utflyttningen ändrades även fokus för verksamheten vid sjukhuset från akut- till närsjukhus. I dag är dock byggnaden åter fylld, nu med privata vårdgivare.

Löwenströmska sjukhuset lever vidare.

Roland Storm

Källor:
En bok om Upplands Väsby.
Hembygden nr 3 2009.
Tidskriften Rum Locum 2007.
Bilder bl a från Andreas Tärnholms
vykortssamling.
Projekt Runeberg

Avrättningsplatsen

Vägen utanför heter Galgbacken. Den går förbi McDonald's vid E18, avfart Stäket och Rotebro. Bakom ett gunnebostängsel ligger en postsorteringsanläggning, på andra sidan går Stockholmsvägen, lite längre ner ligger Mälaren. Här vid Stäket var det förr ett färjeläge, som kallades Steks färja läge.

Över Mälaren reste 1802 en upptäckare. Resan fortsatte med häst och vagn backen upp för att komma till vägen mot Stockholm. Resenären rapporterade till redaktör Harald Schiller, som i en dagbok sammanställde vad denne sett: "...1/4 dels mil från färjan avstego vi vid en till vänster liggande avrättningsplats där på tio stegel sågs uppsatta tvenne mördare, vilka denna vår blivit avrättade och utgjorde ett hiskeligt spektakel."

Samma väg idag, 205 år efter Schiller, syns fortfarande den lilla gläntan som hyste det "hiskeliga spektaklet. "Uppe vid stenen, stigen in femtio meter från busshållplatsen, sjunger det inga fåglar, det är tyst och liksom känsligt. Nedanför stenen där det nu växer stora granar är marken kullrig av gravar. Små gropar för steglade offer och stora helkroppsgravar sedan steglingen förbjudits 1841.

Så här ser de ut, de flesta av de över femhundra avrättningsplatserna som är kända och bekräftade i Sverige.

Bredvid den stora stenen, där domarna lär ha lästs upp innan den dödsdömda fördes fram genom människomassan och upp mot schavotten, finns djupa runda hål efter schavott- och steglingsstolpar (galgar). Den gamla vägen går alldeles nedanför och man inbillar sig hur många människor som kantade den, när det var avrättning.

Under granen ligger de två färskade gravarna. Den ena är från 1827 och den andra från 1860. Den första tillhör drängen vid Antuna, trebarnspappan Johan Erik Lindström, som av Carl Jonas Love Almqvists pappa nekades jobb på gården och då inte såg någon annan råd än att mörda sin lilla, knappt halvåret gamla flicka för att få en mun mindre att mätta.

Lindström tog sin 14 veckor gamla dotter, kastade upp barnet på den brännheta spisen och slog in pannan på den lilla med en yxa. Han tyckte

att barnet fortfarande levde, så han tog sin egen rakkniv och skar av strupen, så hårt att huvudet bara hängde fast med en skinnbit i nacken. Innan mordet ägde rum, hade han väckt hustrun och bett henne gå över till grannen och fråga vad klockan var. När hustrun kom tillbaka var allt redan över och dottern Maria Josephina död. Vid rättegången fick grannen, som hette Lindberg, vittna, liksom rättsaren Johan Bergström på Antuna. Bergström uppgav att Lindström visat mycken böjelse för starka drycker och under sin tjänstetid (L. hade arbetat vid Antuna) ofta försummat sina göromål, någon gång av sjuklighet, men oftare av bristande arbetshåg. Veckan före mordet hade rättsaren kallat till sig Lindström och förmanat honom att han var tillräckligt frisk för att börja jobba igen, men funnit honom ovillig.

Krigskommisarie Almqvist gav samma bild av Lindström som de andra, att han var lat och alkoholiserad och ibland anmält sig sjuk utan att vara det. Han hade varit borta från arbetet de senaste 14 dagarna och det var ovisst om han alls tänkte komma tillbaka.

Mordet var sällsynt brutalt, vittnar obduktionsrapporten om, och ångern var stor och ärlig, i alla fall om man får tro författaren, sonen till Antunagårdens ägare, Carl Jonas Love Almqvist. Han följde den arme drängen från domen till döden och skrev ned drängens berättelse i ett litet skillingtryck, som sedan såldes till förmån för de efterlevande barnen och den stackars hustrun, hon som hittade sitt mördade barn i den blodiga vaggan.

När hennes man tagit på sig ytterrocken och börjat gå den långa vägen in till Stockholm och Smedjegårdshäktet för att anmäla sig själv, blev hon sittande i den lilla stugan i Antuna mellan Upplands Väsby och Rotebro, länge, länge med sitt lilla döda, blodiga knyte till barn i famnen.

Skillingtrycket såldes på plats vid avrättningen och senare i Tryckeri Boden vid Tyska Brunn i Gamla stan och kostade tre skilling banco. Idag finns ett häfte bevarat på Kungliga Biblioteket i Stockholm.

"Då jag slutligen såg min hustru och Barn,

nedtryckta av fattigdom och elände, fattade jag ett svårt tillgrepp att avhända mitt yngsta barn livet vilket jag grove ogärningsman ock fullbordade.”

Så lägger Almqvist orden i munnen på drängen Lindström och tolkar också hans ånger.

”O, hur jämrande gick icke jag från detta oskyldiga blodet, när jag såg hennes bleka kinder av blod bestänkta! --- Milde Gud och Fader styrk mig att jag värdigt ångrar mitt brott!”

Tätt intill Lindström ligger en annan mördare, också han avrättad genom halshuggning för ett brutalt mord. Han heter Adolf Åberg och han mördade änkan på Nyboda torp och hennes son.

Åberg hade fått höra att änkan bodde ensligt på torpet och att hon var känd som en procentarkärning – lånade ut pengar mot en kraftig ränta och tog ut panter i guld och silver. För att komma nära änkan och få ett hum om var hon gömde sina slantar tog Adolf Åberg tjänst hos henne som dräng.

Torpet Nyboda ligger ensligt en bit in i skogen efter nuvarande vägen mellan Almare Stäket i Järfälla och Rotebro i Sollentuna. Vid sidan om infarten mot Upplands Väsby går en skogsväg in. Långt därinne ser man lämningar efter den gamla vägen – den som de dödsdömda fick resa till avrättningsplatsen från Rotebro Gästgiveri. Ytterligare en bit in ligger Nybodatorpet. Det finns fortfarande rester kvar av grunden och tegel från den raserade murstocken.

Bara en kort tid efter han hade kommit till Nyboda, förstod Åberg att änkan gömde pengarna i en lucka under förstubron. Strax därefter slog han, styrkt av brännvin, ihjäl kvinnan med en yxa.

Sonen, som kom springande för att undsätta sin mor, fick enligt polisprotokollet, ta emot så mycket stryk att han avled av skadorna. Pojken misshandlades alltså till döds.

Åberg greps snart trots att han flytt långt söderut i landet. Han fördes till Stockholm för rättegång, där han dömdes att halshuggas vid Almare Stäket.

I ett skillingtryck skaldas det om det våldsamma mordet:

”Hvem kan höra, hvem kan läsa
utan fasa detta dåd!

På envar sig håren resa

Wid en wäldsam död så bråd”.

Åberg slängdes halshuggen ned i gropen 1864, bara tolv år innan de offentliga avrättningarna förbjöds i Sverige.

Bredvid Lindström och Åberg finns gravgropen där Anders Nordblad ligger. Hans offer hette Lisa Lundberg och hittades av hennes barnbarn, en tioårig pojke, Fredric Edström, som skulle gå till sin mormor och hälsa på.

Lisa Lundberg var änka efter en skomakare och bodde i backstugan Sjöhagen intill Eds kyrka. Hennes svägerska, Anna Stina Jacobsdotter Nordblad, var också änka och de två kvinnorna hade aldrig riktigt tålt varandra. Tydligt var det så spant mellan dem att det märktes av omgivningen. Anna Stinas son, Anders Nordblad, gick längre och tyckte att faster Lisa behandlade hans mor illa, särskilt sedan pappan gått bort. Lisa skulle inte ha något med familjen att göra, tyckte han.

Anders Nordblad var volontär i flottan under överstelöjtnanten Cronstedts kompani och hade soldatnummer 48. Han var 24 år gammal. En natt gick han upp till sin faster Lisa, beväpnad med en kniv och mördade henne. Det var en planerad gärning och ingenting som utfördes i rent raseri eller ens på fyllan. Nödortfigt täckte han över henne med en gammal päls, sedan han slängt kroppen på sängen. Vid rättegången försökte Nordblad rättfärdiga sig med att säga att det ju bara var hämnd och att mamman var med på att Lisa skulle mördas. Rätten ansåg inte att detta var några förmildrande omständigheter och Anders Nordblad dömdes ”att halshuggas vid Steks färja” 1804.

Ovanstående är dels utdrag ur en artikel, ”Skräckens skådeplatser,” i STF:s årsbok 2007, dels ur boken ”Döden i skogen”, båda av Göran Lager.

”Sinkabirum”, den plats där de som suttit i fängsligt förvar inne i Stockholm övernattade innan den sista färden till avrättningsplatsen, fanns på Rotebro Gästgivargård.

På Lindströms, Åbergs och Nordblads tid hörde Almare Stäket ihop med Eds socken och Sollentuna härad, varför de avrättades där.

Red:s anm.

Ur Siléns praktiska bibliotek

I serien "Siléns praktiska bibliotek" utgavs 1909 en samling "Huskurer", d.v.s. "lättfattliga anvisningar gifna af läkare, huru man bör förfara vid lindrigare sjukdomsfall samt i svårare fall, till dess läkare hinner anlända."

Hembygden kommer att fortsättningsvis återge vissa av dessa huskurer och allmänna råd i förvisning om att det är nyttigt läsning för envar.

Hårets affall

Utan någon åtgärd återkommer håret, då det affallit vid en del sjukdomar såsom koppor, skarlakansfeber, tyfus os.v.

Hos vissa personer beror skalligheten på ärftliga anlag, och intet enda af de många som ofelbara utpuffade botemedlen kan härvid lämna någon hjälp.

Står hårets affall i sammanhang med stark mjällbildning, motarbetar man denna genom att hålla hufvudsvålen väl ren genom tvättningar med varmt såpvatten eller såpsprit (lika delar grönsåpa och koncentrerad sprit, hvartill med fördel kan sättas 2 procent salicylsyra eller lika mycket thymol). Sedan håret torkat efter tvättningen gnider man in hufvudsvålen med litet fin olja eller pomada eller en salva av 5 gram fälldt svafvel på 59 gram lanolin eller vaselin. Detta upprepas i början dagligen, men sedan och i synnerhet om huden blir klarröd och finnick, endast 2 till 3 gånger i veckan.

Hårborstar och kammar böra ofta rengöras, helst genom att väl tvättas med en lösning av soda.

Att på aftnarna fukta huden med ett godt hårvatten är att rekommendera. Ett sådant hårvatten kan man bereda af 5 gram resorcin, 3 gram ricinolja, 2 gram bergamottolja och 200 gram utspädd sprit, hvartill sättes ett par tre matskedar fin kognak. Ett annat godt hårvatten, som mycket användes, är "Eau de Portugal", vilket kan beredas af 4 gram natriumbikarbonat löst i 170 gram vatten, hvartill blandas 15 gram glycerin och 15 gram koncentrerad sprit samt några droppar portugalsessens.

På små barn gnider man på kvällen in hufvudsvålen med någon mild, icke härsken olja, matolja, ricinolja eller mandelolja och tvättar på morgonen med ljumt vatten och Gahns barntvål (öfverfet thymoltvål).

Att allt för ofta tvätta hufvudet är skadligt, emedan därigenom hudfettet aflägsnas, hvilket har till följd att håret affaller. I allmänhet är det tillräckligt att man tvättar en gång i veckan eller hvar annan vecka, men naturligtvis oftare, om man nödgas uppehålla sig i dammfylld luft äfvensom vid klåda.

Mot den senare kan man begagna en salva bestående af lanolin med 10 procent fälldt svafvel och 1 procent trätjärä, eller också tvättar man med sprit, hvartill allt efter klådans styrka satts $\frac{1}{2}$ till 1 procent karbol eller naftol. Om huden vill hålla sig mycket torr, mjukar man upp honom genom att gnida i honom med några af ovan nämnda oljor.

Mot utslag i hufvudet erfordras särskild behandling.

Som nattvak och ymning svettning och kroppslig svaghet ofta äro orsaker till hårets affallande, ligger häri en anvisning, att man må undvika de skadliga inflytelserna samt söka stärka kroppen genom lämplig diet, bad, hvila, motion i fria luften o.s.v.

Än en gång varnas för de i tidningsannonserna utpuffade härmedlen, hvilkas enda verkan merendels är – ohjälplig skallighet.

Ur Göran Strömbecks noteringar:

De fångna karolinernas hemkomst – och de utländska fångarna i orten

En vacker vårdag 1722 hemkom ortens fångna karoliner ur den ryska krigsfångenskapen. I rullorna står den 18 maj antecknat som hemkomstdatum för krigarna från Hammarby och Fresta.

Ryttmästare Carl Gustaf Silfversparre till Vilunda skänkte för lycklig hemkomst 18 daler till Hammarby kyrka och 6 daler till socknens fattiga. Då han nu efter tjugotvå års bortovaro återsåg fädernesgården, där han själv var född, fann han ej sin gamla mor i livet längre, och Vilunda var utarrenderat. Fångenskapsåren hade brutit hans hälsa, och han fick omedelbart avsked med enkel pension för tjuogoett års tjänst.

Korporalen Petter Palm (Hammarby bys rusthåll, nr 14 vid livkompaniet av Livregementet till häst) var den ende överlevande av nio ryttare, som hade ridit för rusthållen i Fresta och Hammarby i krigets tidigare skede – till och med slaget vid Poltava.

Därjämte var han en av de allra äldsta bland de ur fångenskapen återvändande. Han hade ej mindre än femtio tjänsteår och anges i rullan över de hemkomna som sjuttioårig, födelseort Uppsala. I 1723 års lista över gratialister vid Vadstena krigsmanshuskassa beskrivs han som ”gammal, fattig och bräckelig.” man gav honom årlig pension med 14 daler 8 öre silvermynt.

Några av de nyhemkomna regementskamraterna på andra kompanier hade till och med ännu fler levnadsår – där fanns en 80-, en 76- och en 74-åring – men ingen hade så många tjänsteår som Palm. Sina sista år tillbragte ”vice korporalen Petter Palm i torpet Nedre Svingarn (Hammarby by), där han den 18 maj 1728 avled i en ålder som kyrkboken ej preciserar.” 70 år vid pass åldrig”, har prästen antecknat.

Ryttaren Hans Åkerman var en annan av de fångna karoliner som kom hem den 18 maj 1722. Hans rusthåll låg varken i Fresta eller Hammarby, men han red dock för ett av numren under livkompaniet, och han hade varit Frestabo sedan 1692. I kronans tjänst kom han 1704. Han

tillhörde den stora kontingent av rekryter som det året utsändes till Polen och den där stående armén för att fylla under fälttåget uppkomna vakanser. Vid hemkomsten var han vid så god hälsa, att han kunde återgå till regementet.

Hans hustru sedan 1700 var Margareta Pehrsondotter i Grimsta i Fresta, som levde till 1737 och som han hade två barn med. Han gifte om sig året därpå med en änka, hustru Britta Johansdotter. Själv blev han sextionio år gammal, dog år 1746 och begravs i Fresta. I Fresta kyrkbok nämns han därvid som ”gamble ryttaren ifrån Sättra Hans Åkerman.” (Det i Fresta belägna Sättra som här avses kallas numera Norrsättra).

Omvänt hade också många av fiendens krigare fallit i svenskarnas händer och förts till Sverige som fångar.

Under de sista krigsåren och ännu flera år därefter var exempelvis polska krigsfångar sysselsatta som lantarbetare i Fresta-Hammarby-orten, och några av dem omtalades i samband med brott och våldsdåd.

Till kategorin officerare hörde rimligtvis ”polska adelsmannen Alexander Stotski”, vilken omtalas såsom ”av sin camerat stucken uti Pickhus” den 9 oktober 1719, ”om natten”. Morgonen därpå kl. 8 avled han av sina sår, och den 13 november ägde begravningen rum ”uti Hammarby kyrkjogård.”

Bräder till Stotskis likkista, 4 stycken á 1 daler kopparmynt, fick den dräptes landsmän inköpa vid kyrkan, där reparationsarbeten just då pågick. Sex daler gav de dessutom i samband med begravningen.

I februari 1722 stod ”polske drängen Abraham Zitkovits” inför rätta vid Vallentuna ting. Han var tilltalad för att ha huggit Johan Mattsson i Lindesunda (Norrsunda socken) i handen.

Fortsättning på nästa sida

Betydligt allvarligare var dock målet mot de båda polska ”arrestanterna” Caspar Ludanski och Fredric Frederici Ludanski. De slutrannsades av Vallentuna häradsrätt i februari 1725, och rätten beslöt att hänskjuta dess avdömande under hovrättens granskning, vilken var regeln vid dödsdomar.

Caspar Ludanski hade nämligen den 24 juli 1724 ”efter middagen”, med en kniv ihjälhuggit fjärdingsmannen Matts Persson i Viks Opgård.

Forna tider, forna seder

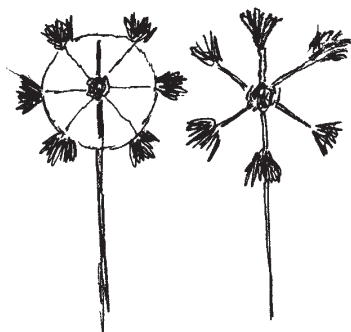
På julaftons eftermiddag i skymningen gick byns drängar, därvid iakttagande en urgammal sedvänja, omkring från gård till gård för att uppsätta julstång, även efter skilda orter och former kallad julstake, julruska, julkors eller julstjärna. Oftast bestod denna julstång av en hög granspira med kvarlämnad grentopp eller av en stjärn- eller hjulformig, av granris gjord prydnad, fäst vid ändan av en lång stång.

Denna stång restes antingen i gödselstacken eller vid gaveln av fähuset och ju högre den var, dess högre skulle halmen på årets säd bli, sade man somligstädes. Man satte nämligen på den tiden ännu värde på halmen.

Till vedergällning för sitt arbete trakterades drängarna med mat och dryck.

Denna julstång var de gamla tidernas julgran.

Ur Sveriges Rike, Hand bok för det svenska folket.

Julruskor från Uppland, tecknade efter handbokens illustration.

Såpskurat på modet igen

Den gamla metoden att såpskura massiva trägolv verkar bli populär på nytt. Det kanske låter gammaldags, men är inte särskilt arbetsamt om man gör på rätt sätt. Såpan fettar in golvet och gör det med tiden både slitstarkt och smutsavvisande. Dessutom är gamla skurgolv ofta väldigt vackra, vilket säkert är huvudorsaken till deras återkomst.

Gör så här:

Börja med att dammsuga golvet rent.

Blöt golvet med vatten innan du lägger på såpan.

Använd alltid kallt vatten, varmt vatten gör att golvet grånar i stället för vitnar.

2-3 dl såpa till 10 liter vatten är lagom. Om golvet är mycket torrt kan man ta det dubbla.

Använd helst linsåpa. En skurborste på skaft gör arbetet betydligt mindre arbetsamt.

Avsluta med att skölja och torka golvet rent.

Inga Lisa Gustafsson

Källa: UNT/Skansens Byggnadsvård

Klart att skura!

På kvisten

Hembygdsgården hade sedan gammalt en förstukvist, som så småningom ruttnade ner och monterades bort. Som tur var sparades delar av den, så man kunde se hur färg oh snickarglädje ursprungligen varit. I goda tider snickrades så en ny förstukvist, där man kan lasta av sina grejor, sitta

Orkesterkvist

och filosofera eller stå och hänga, allt efter behov.

Men ordet förstukvist, vad är det för ord? Att förstu är förstuga säger sig självt, men kvist? Ordet i denna sammansättning betyder ”gavel” eller ”gavelspets.” Sedvanligt är ju en förstukvist en mindre utbyggnad med sadeltak och gavelspets framför ingången till huset, förstugan.

Svenska Akademiens ordbok betecknar ”kvist” i denna betydelse som dialektalt. Ordet finns också i andra nordiska språk (danska och norska). I en uppteckning i Nordiska Museet från slutet av 1800-talet heter det om boningshus att de ”hade av gammalt fyra rum jämte förstuga med kvist”, vilket ju stämmer bra in på hembygdsgården (köket oräknat).

Ny kvist

I vissa bygder kallades en vindskammare uppe på gaveln för ”kvistkammare”. I boken Liljecronas hem skriver Selma Lagerlöf att ”mormor bodde på en kvistkammare ovanpå brygghuset.”

Enligt Akademiens ordbok är ursprungligen denna kvist möjligen samma ord som kvist i betydelsen ”gren”, men någon närmare förklaring ges inte. Nationalencyklopedin anger betydelsen ”utgrening.”

Första belägg för ordet ”förstukvist” är från 1652. Sedan fornsvensk tid har farstu levt som sidoform till förstuga. Kvisten kan alltså även heta farstukvist.

Inga Lisa Gustafsson
Källa UNT

På vilokvisten - Birgitta Baumann och Sixten Edling

Från den gamla goda tiden

På Löwenströmska lasarettet inlades på sin tid en fru S. som vägde 140 kg, närmast för att hon skulle hålla diet och gå ner i vikt. Fruen fann maten otillräcklig och blev på ett miserabelt humör. En söndag efter predikan gick lasarettspredikanten omkring i sjuksalarna, talade med de sjuka och hörde sig för om deras krämpor. När han kom fram till fru S. sa han: - Ja, fru S. ligger här på observation såvitt jag kan förstå? – Ja, inte vet jag vad jag ligger på. Men hårt ä dä, svarade fru S.

Julbonaderna

De enkla pappersbonaderna var ett måste till julen för många under årtionden. Det börjar på 1930-talet och höll i sig till 1960-talet. Motiv med slädfärder till kyrkan, glada tomtar som rustade till julkalas, tillverkade julklappar, drog kälkar i snön eller med ljuslockiga barn som med tindrande ögon tände adventsljus och beundrade granen på julaftons morgon framkallade glädje och förväntan.

Bonadskonstnärerna insåg kanske inte betydelsen av sina alster eller förstod hur viktiga de var. Vissa gjorde nog bonader med vänster hand eftersom de inte kunde leva på sin konst. Många bonader är inte signerade, medan andra pryds av namn såsom Curt Nyström, Erik Forsman eller Anders Olsson, stormästare på bonader och planscher.

På 1930-talet var lönerna låga, arbetslösheten stor och konst något ouppnåeligt för de flesta. Men en pappersbonad kunde även den fattigaste ha råd att köpa.

Bonaderna såldes i lanthandeln eller på postorder och kostade inte många ören, men sparades år från år. De uttjanta hamnade på dass.

Pappersbonaderna hörde till det sista man satte upp kvällen före julafton. Allting var putsat och fejat till helgen, gardinerna nystrukna, köksgolvet fernissat och trasmattona pålagda – då var det dags för bonaderna med häftstiften i samma hål som året förut. Nu tillhör bonaderna kulturarvet – då var de en del av tiden.

Inga Lisa Gustafsson

Redan står en julgran på vårt torg.
Undrar just om granar känner sorg,
kanske längtan hem till sina rötter
när de tvingas stå i julgransfötter.

Undrande

Julkryddor – nyttiga och goda

Av julens kryddor ska man njuta. De smakar och luktar gott och är dessutom nyttiga.

KANEL: innehåller antioxidanter och kan verka dämpande mot feber, matsmältningsbesvär och magkramper.

KARDEMUMMA: innehåller också antioxidanter och sägs motverka illamående, migrän och kväljningar.

NEJLIKA: har lokalbedövande och blodförtunnande effekter. Är också bra för matsmältningen.

INGEFÄRA: används traditionellt mot värk, förkylning och magbesvär. Är också bra för matsmältningen.

SAFFRAN: giftig i stora doser (över 10 gram) men har använts som lugnande, febernedsättande och kramplösande medel ända sedan Carl von Linnés tid.

Eller ta en pepparkaka. De innehåller alla de uppräknade kryddorna utom saffran och sägs vara bra för matsmältningen i största allmänhet. På köpet blir man snäll, vilket man ju ska vara i jultider.

Inga Lisa Gustafsson

Klart för kryddning

Året runt i bilder

Januari

Tak och väggar får ny färg. Tommy Björkman och Kurt Norlin målar i ladugården.

Februari

Mangårdsbyggnaden förses med ett bokskåp, inköpt från Stadsmuseet.

Maj

Hembygdens synpunkter obeaktade
Rivning av Messingen börjar.

Juni

Kjerstin Björkman och Roland Storm utnämns till
Årets Väsbybor.

September

Dags för skördefest på tunet.

Oktober

Sista chansen att se miniatyrrisningen med saker
från Karins kafé i visthusboden.

Mars

Bild från årsmötet. Foto: Leif Welander.

April

Vagnparken visas under miljödagarna.

Juli

Edvard Österlund och Sixten Edling spelar dragspel till kaffet en sommardag.

Augusti

Benny Johans orkester underhåller vid Hembygds-
gårdens dag.

November

Mjölkkammaren rustas för försäljning av julsaker.

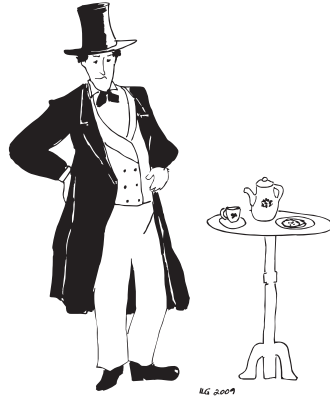
December

Inggerd Peterson tänder ljusstaken i ladugården.

Almqvistaren

Jag frågar, vilken är väl den,
som ej förrän han dör.
vill hava smörgås och två koppar
kaffe,
som sig bör?

CJL Almqvist, ur Sesemana

Illustrerade ordstäv och talesätt

Det ser mörkt ut
det här, sa
kärringen
när hon titta i
stöveln.

Från den gamla goda tiden

En gammal smed var på väg till Richard Erikssons handelsbod, som ju låg så att säga i slutet av en utförsbacke. Väglaget var dåligt med högst betydande halka.

Gubben möter i Väsbybacken en äldre kvinna. I detsamma halkar han, men sen hans fötter prövat en mängd olika positioner, lyckas han trots allt hålla sig upprätt och bli stående mitt framför gumman. Han lyfter på mössan och säger chevalereskt: - Hur lätt kan inte en yngling falla för en vacker kvinna!

Folkliga karameller - Polkagrisar och tjong

Karamellkokningen hade under 1800-talet senare del blivit ett näringsfång speciellt för kvinnor, efter näringsfrihet och genombrott för betsockerodlingarna. Kvinnorna kokade i sina kök och sålde sedan sina produkter på torgen.

Två kvinnor ska nämnas här. Den ena är änkan Amalia Eriksson, som från år 1859 hade fått magistratets tillstånd att i sin stad tillverka polkagrisar. Den andra kvinnan, godisets okrönte drottning, var Augusta Jansson, som öppnade eget karamellkokeri i Stockholm under sent 1800-tal. Hennes gräddkolor, som kallades tjong, och stora kokosbollar är nostalgi för flera generationer stockholmare.

Amalias röd- och vitrandiga polkagrisar fanns visserligen på många håll i landet, men det var hennes, tillverkade i Gränna, som blev de berömda. Polkagrisarna, i form av käppar eller ”pluttar”, gjordes till en början endast till helger och högtidsdagar. Så småningom ökade efterfrågan, och Amalia blev smått förmögen. Ändå hann hon aldrig uppleva den verkliga polkagrisboomen, som kom med bilturismens genombrott under 1920-talet.

Varför polkagris? En sötsak i mitten på 1800-talet kallades gris. Samtidigt hette modedansen polka.

Augusta Jansson kom till Stockholm på 1800-talet och lärde sig karamellkokeri i en källarfabrik på Söder. Tillsammans med en syster öppnade hon så småningom en egen karamellfabrik (Styrmansgatan) och efter några år även en butik

(Linnégatan), där lillasyster Signe fick basa över den ansvarsfulla inpackningen och försäljningen.

Augustas produkter hade först sålts av ambulera karamellgummor, som på söndagarna stod utplacerade längs stockholmarnas promenadstråk, i Humlegården, på Nybrokajen och på Djurgården. Gummorna hade stora korgar fyllda med karameller, som de bar runt med hjälp av ok. Varorna bestod den första tiden mest av mandel- och kokosbitar samt bröstkarameller.

Sortimentet utökades successivt och på 1930-ta-

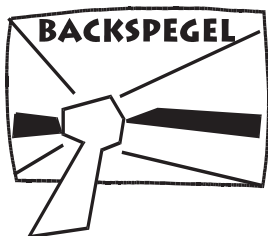

let fanns ett hundratal olika blandningar, däribland hallonkuddar, vaniljskruvar, jockeymössor (en marsipankula doppad i karamellsmet), lingonkuddar, syrliga knappar och den eftertraktade tjongen.

Vidare fanns terpentinkarameller, som sades vara bra mot lunginflammation, och på höstarna salufördes äppelklubb, d.v.s. glacerade äpplen.

För yngre generationer är namnet Augusta Jansson främst förknippat med de stora kokosbollarna, men det är knappast troligt att hon själv fick uppleva några. Augusta dog 1932.

Ur boken ”Godis” av Brigitta och Cia Conradsson, Nordiska Museets förlag.

Sommarcaféet 2009

Sommarcaféet har blivit en institution och i sommar har vi avverkat den nionde säsongen. Vi har haft öppet onsdagar och söndagar som vanligt mellan den 17 maj och den 23 augusti.

Efter en lite tveksam start vädermässigt i maj har det var en riktigt fin sommar och inte mindre än 1150 gäster besökte caféet. Det är hittills rekord och det blir ett snitt på ungefär 40 gäster per gång. Nationaldagen och Miljödagarerna är inte inräknade, men däremot sommarens kyrkkaffe.

Vi har varit 30 cafévärdar, som delat på ansvaret att alltid ha öppet och servera kaffe med nybakta bullar och kakor. Oftast har vi också haft tid att småprata med våra gäster, vilket vi tycker är extra roligt.

Idag: Bullar & päronkaka

I mjölkammaren har vi för fjärde året i rad sålt en del böcker och vackra ting, skänkta av våra medlemmar och andra "välgörare". Det ger ett välkommet tillskott i "hembygdskassan".

Årets utställningstema i Mangårdsbyggnaden

var "Virkat – är det vackert?". Utställningen invigdes den 17 maj och många har tyckt att det är vackert med virkade alster. Däremot har väl inte färgvalet fallit alla i smaken även om orange, brunt och grönt åter blivit populära färger.

I år har utställningen som visar Erik Petterssons krukmakeriverkstad i visthusboden fått sällskap av en utställning om Karins Café. Många minns när den fanns på Stockholmsvägen och många minns också hur kaffet smakade hos Karin. Med anknytning till Karins Café har vi gjort en liten utställning av kaffekvarnar, kaffepannor och liknande.

Årets sista cafédag sammanföll i år med Hembygdsgårdens dag. Det kom osedvanligt många, men säkert var det Benny Johans kapell som drog en hel del extra gäster till Tunet. Kapellet spelade folkliga låtar från Österbotten med aspekt på märkesåret 1809.

Hembygdsföreningen tackar för i år och önskar gamla och nya cafégäster välkomna till caféets tioårsjubileum 2010.

Barbro Kvist, caféansvarig

I Fadderbyn

Hembygdsföreningen, liksom en del andra föreningar, passade på att visa upp sig vid Väsbymens hyresgästdag i Fadderbyn den 22 augusti. Man gjorde reklam för sig via programblad och skrifter och hade också ordnat en tipspromenad med hembygdsfrågor.

Inga Lisa Gustafsson

Hembygdsgårdens dag

Strålände solsken och härlig kaffedoft mötte dem som kom till hembygdsgårdens dag den 23 augusti. Det var också sista dagen som sommarcaféet var öppet. Hus och bodar hade portarna på vid gavel och man kunde passa på tillfället att ta en titt i magasinet, som nu är införlivat med de övriga byggnader som hembygdsföreningen disponerar. Dagens tema var märkesåret 1809.

Den 23 augusti 1809 drog den ryske tsaren ett pennstreck på en karta och resultatet blev att

Benny Johans orkester på scenen

Finland försvann för alltid från det svenska riket. En miljon svenska medborgare blev ryska undersåtar men fick behålla alla sina svenska lagar, sin religion, sina språk och sin svenska förvaltning. Sverige hade förlorat kriget mot Ryssland. Fredsfördraget undertecknades den 17 september 1809. Då tillföll även Åland ryssarna.

Publikbild

Minnesåret 1809 uppmärksammades nu med en bokutställning, sammansatt via Finska föreningen, och av Benny Johans kapell, som underhöll med folkliga låtar från Österbotten, utbyggda med låtar från Väsby med omnejd och från Södra Roslagen.

Bland kaffegästerna på tunet syntes ”Di gamle,” en veteranförening för kommunanställda, samt många av sommarcaféets stamgäster.

Inga Lisa Gustafsson

Livets källa installerad

Upplands Väsby nya simhall invigdes den femte september i närvaro av ett stort antal väsbybor. Förutom bad- och friskvårdsanläggningarna

kunde man se konstverket Livets källa, som kommit på plats på en vägg vid en rehab-bassäng.

Hembygdsföreningen, som drivit på installationen, var förstas inbjuden till invigningen, liksom de som en gång skapade konstverket och även så den konstnärlige ledarens, Herman Hegewald, familj.

Inga Lisa Gustafsson

Skördefest

Den 13 september var det återigen dags för trädgårdsmarknad vid hembygdsgården, ett samarbete mellan Hembygdsföreningen och Väsby Trädgårdsförening. Denna gång kunde man köpa småskaligt odlad potatis av olika sorter, kålrabbi, rödbetor, squash, vitlök, bönor, kantareller, enorma chiliplanter med frukter i vackra färger, chutneyinläggningar, sylt, sticklingar av plantor för ute- och innebruk, gråpäron, honung och annat smått och gott.

Trädgårdsföreningen gjorde reklam för sin verksamhet genom odlingsblad, trädgårdstidningar och miljövänliga kassar.

Mjölkkammaren och kaffeserveringen var öppna och många tog också tillfället i akt att ta en sista titt på utställningen av virkade alster i mangårdsbyggnaden.

Inga Lisa Gustafsson

Honungsförsäljning vid skördefesten

Kyrkmålningar visades

I år är det femhundra år sedan Albertus Pictor, vår mest berömda kyrkmålare, dog, och program till hans minne har anordnats överallt där man haft något av hans måleri att visa.

Den 27 september arrangerade hembygdsföreningen i samarbete med Eds församling en visning av vad som finns kvar av de medeltida kalkmålningarna i Eds kyrka. Tyvärr är de inte särskilt många, då senare restaurationer låtit dem gå till spillo, men en del finns kvar från 1487, då Albertus Pictor utförde dem. Kyrkoherde Anders Rune visade dessa och andra intressanta målningar och inventarier för ett trettiotal intresserade personer.

Inga Lisa Gustafsson

Eds kyrka, vykort

Vikingalunken 2009

Den fjärde oktober gick årets Vikingalunk runt Fresta och Ekeby, ett höstarrangemang anordnat av Friluftsförbundet och Hembygdsgeningsen. Vandringen utgick från Främjartorpet i Fresta och längs promenadslingan fanns tipsfrågor för både

Gunilla och Helge Ahlberg tar kaffertast
Foto: Vanja Edwinson

vuxna och barn. Hembygdsgeningsens informationsblad beskrev olika sevärigheter, som passeras och efter halva sträckan kunde man ta en paus med kaffe och grillkorv i Friluftsförbundets regi.

Ett femtiotal personer tog tillfället i akt att vandra i höstlandskapet.

Vanja Edwinson

Sjunde året med kyrkvandring.

På Allhelgonadagen var det i år fint höstväder med några plusgrader och vindstilla. Vid Eds kyrka samlades vandringsgruppen utanför bogaardsmuren. Någon titt in i kyrkan kunde det inte bli, där var redan mässa.

Vi fick istället en promenad på kyrkogården och stannade vid runstenskopian där berättades om tillkomsten av kopian och bortförandet av originalet.

Vandringsstart vid Eds kyrka.
Foto: Leif Welander

Små grytor har också öron

Den första människa jag som barn i fyraårsåldern såg och hörde traktera ett musikinstrument var min morfar Teodor Hansson i Eggeby. Han var en äkta rospigg från Bergshamra i Länna socken.

När andan föll på, brukade han dra en låt på sitt munspel. ”Arholmavalsen” var ett stående nummer på hans repertoar. När han spelade den valsens, brukade han avbryta spelandet och lågmält sjunga strofer ur refrängen, av vilka jag minns: ”lyssnen till legenden om Arholma ö..”

I samband med sina små framföranden talade morfar gärna om spelmän som funnits i hans hemtrakter. Den enda av dessa, ehuru namnlös, som fastnat i mitt minne var en fiolspelande skräddare från Länna, som ansågs var en duktig spelman.

Jag var ju alldeles för ung för att förstå morfars små kommentarer till låtarna. De var riktade till de vuxna personer som fanns med, och inte till den lille grabben som satt på golvet och lyssnade.

Längre fram i tiden, när jag hunnit en bit upp i tonåren, så berättade morfar om de stjärngossetåg, som varje år brukade drag fram genom Lännabyarna på trettondagsaftonen. Ungdomarna gick från gård till gård med en stor stjärna som baner. De spelade och sjöng olika visor, bl.a. ingick visan om Staffan stalledräng i repertoaren.

Belöningen till sångare och musikanter brukade ofta vara kaffe med dopp och allt emellanåt en brännvinscup. Den senare hade till följd att det ibland frampå natten kunde vara en rätt livad skara som vinglande och skrålande drog fram där ute i den absolut becksvarta Roslagsnatten.

Dåvarande ägaren till Nibble gård i Hammarby socken, Edvin Johansson, i folkmun ”Nibblar’n”,

var den förste fiolspelman jag fick uppleva, när jag var mellan tre och fyra år gammal. Farbror Johansson hade en stor tjock mage och bar en randig skjorta och en mörk väst. Utanpå västen hängde en klockkedja som dök ner i ena västfickan. När jag från min plats nere på golvet tittade uppåt, så skymtade jag högt däruppe ett rundhyllt, mustaschprytt ansikte. En rödbrun fiol satt fastklämd under hakan på detta ansikte. Det kom toner ur fiolen, när farbror Johansson gned stråken mot strängarna. I hans repertoar var det ”Vingåkersvalsen” som utgjorde paradnumret. Jag vill påstå att den melodin har funnits i mitt minne sedan dess, omkring 1930.

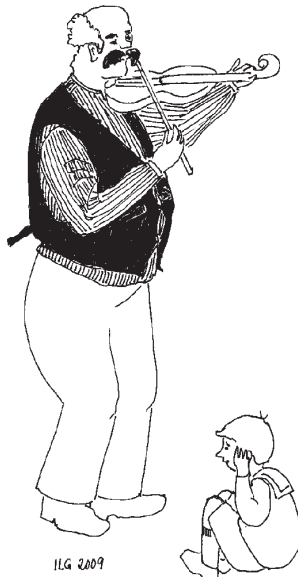
Jag var inte alls entusiastisk över det jag hörde, utan snarare lite skraj av alla de höga tonerna, som kom ur farbror Johanssons fiol.

Den tredje musikanten som jag minns från späda ålder, var en dragspelare som jag ej vet namnet på. – Det firades bröllop i Eggebys gamla parstuga. Den yngsta dottern i gården, Karin d.v.s. min roliga moster ”Kajsa”, gifte sig med John som i ett huj blev min morbror.

Sedan bröllopsmåltiden avåtits under de stora askträden ute på gården, vidtog dans i parstugans västra del.

Jag kunde alls inte begripa, varför alla de vuxna höll armarna omkring livet på varandra, samtidigt som dom stampade, tjoade och skuttade omkring på golvet, så att dom blev alldeles blanka av svett i sina ansikten. Allt detta ståhej bara för att den där farbror’n satt i ett hörn av salen och drog på sitt dragspel. Om hans spel klingade bra eller dåligt i mina små öron, vet jag ej. Jag tyckte nog att det där handklaveret gav ifrån sig ett starkt ljud, det minns jag klart, trots att snart åttio år passerat sedan den gången det var bröllop i Eggebystugan.

Lars Erik Jansson

Minns du VÄSBY?

Minns du Väsby

I den här lilla röda stugan bodde i slutet av 1920-talet smeden Gustav Pettersson, en av tre bröder från Pettersro, med fru och barn. Bröderna var söner till ”Pettersroarn”, och blev smeder allihop. Oskar, som ursprungligen hade byggt stugan, hade smedja vid Kvarnvägen, Gustavs smedja låg mellan Optimus och Metallverken och Kalle hade sin verksamhet i Stockholm.

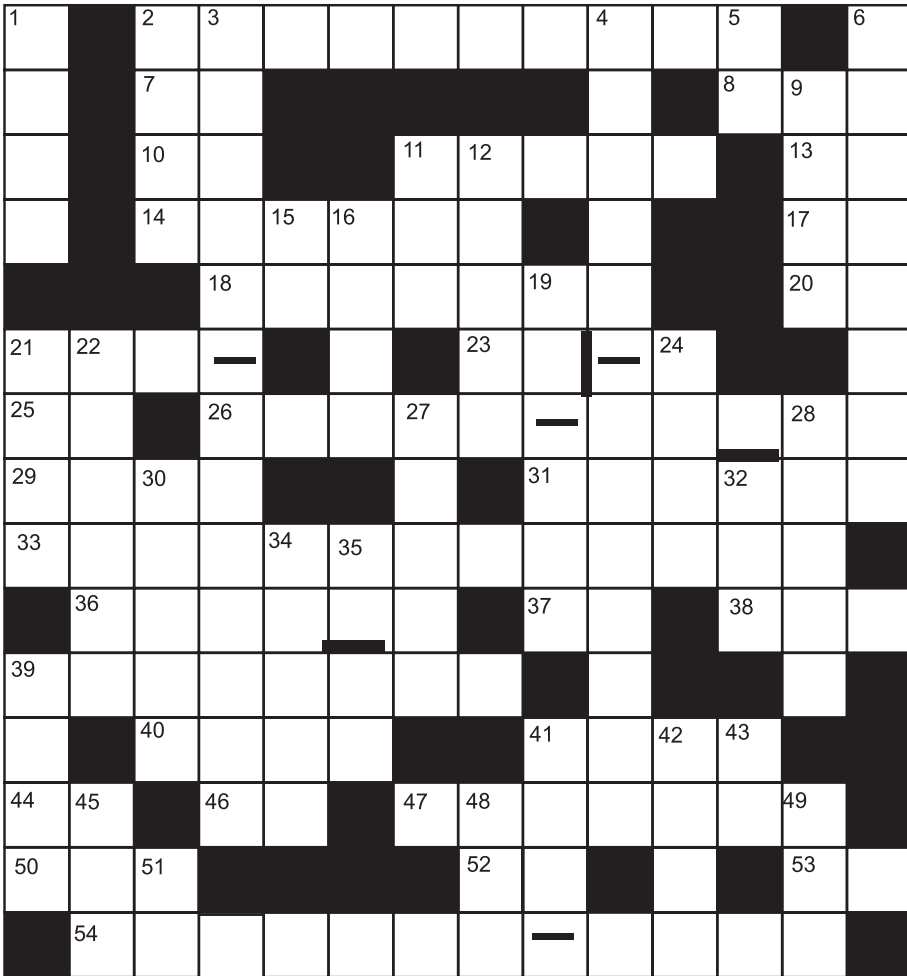
Så småningom blev stugan trång och Gustav Pettersson byggde sig ett större hus ett stenkast ifrån, det hus som idag finns vägg i vägg med missionskyrkan. Den lilla röda stugan står än så länge kvar på missionskyrkans innergård.

Inga Lisa Gustafsson

Källa: Bertil Widlund

Julkorsord 2009

Konstruktör: Lennart Hedlund. Lösningen insändes senast den 31 dec till:
 Hembygden, Box 40, 194 21 Upplands Väsby. Märk kuvertet "KORSORD"

Vågrätt

2. 1906 står det på en byggnad i Väsby. Var?
7. Ton i durskalan
8. Kan man få
10. Kan man vara dum och svensk
11. Hårdslående Väsbybo (f.d.) som övergått till kokboksskrivande
13. Dario
14. Försäljningsställe i Väsby
17. På i Staterna
18. Flyktigt nämnda
20. Glass eller Storbritannien
21. Ersättning för TV?
23. Högt uppsatt man
25. Spelar längre
26. Tidigare fideikommiss i Väsby
29. Användes vid plasttillverkning
31. Kopplas ofta ihop med fyllan
33. Kom efter Optimusvallen
36. Väsbygrabb, toppidrottsman
37. Rexedreform
38. Tidigare kvällstidning
39. Den 8.5 d.å. revs en sådan i Väsby
40. Får man skämmas för
41. Har landet med tråkiga minnen
44. Kan man vaja som ett i vinden
46. Uppslagsverk
47. Kommer dofter från här i Väsby
50. Har alla sin?
52. Är saligare att?
53. Märk väl
54. Önskas alla en

Lodrätt

1. Stora och Lilla Vilunda köps 1903 av denne man
2. Sorl
3. Var känd i Väsby (på sitt sätt)
4. Tidigare bondgård i Väsby vid nuvarande Mälarvägen
5. Per motsats
6. Sådana kan vara buskiga
9. Hyss
11. Betala i London
12. Framföra
15. På en del knappar
16. Kan få hästen att stanna?
19. Ej nu
21. Verbförm
22. Kan villan vara
24. Lycklig
27. Skrek
28. Spelades förr på Edsjön
30. John
32. Blir hakan efter rakning?
34. Skällsord under kriget, men en sådan kan även ge julmat
35. Störst sägs det
39. Sötts motsats
41. Där går det undan
42. Albin bland kompisarna
43. Huserar på N:a Bantorget
45. Mången sägs vara nyttig
48. Hyses ibland
49. Vill mången bli på nytt?
51. Ostinnevånare

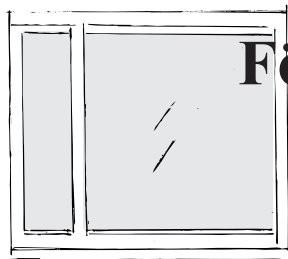
Lösning till korsord 3-2009 på sida 27

Vinnare: Korsord 3-2009

Olli Henriksson

Leif Tapper

Maj och Rune Milde

Fönster mot Väsby

Ibland ser man försök att försköna det offentliga rummet. Oftast handlar det om växter. För ett par år sedan kunde vi se ett par rondellhundar på olika håll i kommunen, snickrade på privat initiativ, numera borttagna.

Under senare tid har stick- och virkgrafitti dykt upp här och där, ett slags gatukonst av garn, oftast på en stolpe eller ett handtag som försetts med färgglatt skydd. Väsby hänger med även här. I somras kunde man se denna skulptur av mor och barn, där barnet försetts med en virkad soldräkt i grönt och gult.

Var står skulpturen?

Skicka in svaret till "Fönster mot Väsby", Hembygden, Box 40, 194 21 Upplands Väsby.

Priser väntar!

Hyr lokal med atmosfär

Upplands Väsby Hembygdsförening erbjuder Nedre Runby gårds LADUGÅRD till fest, konferens, dop, minnesstund, årsmöte, kurser m.m.

LADUGÅRDEN är en modernt utrustad och handikappvänlig lokal med plats för upp till 50 personer. Tillgång till kök med utrustning för tillagning av enklare förtäring. Hörslinga finns

LADUGÅRDEN kan hyras privat eller av organisation för enstaka tillfällen. Hyresansvarig ska vara lägst 25 år.

Eventuell avbokning måste ske senast 14 dagar innan tidigare överenskommet hyrestillfälle. Sker avbokning senare, debiteras en avgift med 450:-

LADUGÅRDEN ligger på bekvämt avstånd från pendeltågsstationen i Upplands Väsby. Det finns en stor parkeringsplats i anslutning till lokalen och buss 562, från pendeltågsstationens västra sida, stannar 150 meter från entrédörren.

Priser

Halvdag (max 4 tim)	500:-
Heldag	1 000:-
<i>Reservation för prishöjningar</i>	

UTHYRNING

Ingegerd Peterson	08 590 347 76
Siv Rydén	08 590 333 46

Bokning endast vardagar 9-16

Foto: Gunborg Lejon

Foto: Gunborg Lejon

Upplands Väsby Hembygdsförening

Box 40 194 21 Upplands Väsby

ANSÖKAN OM MEDLEMSSKAP

Datum

SÖKANDE

Förnamn	Efternamn	Född år
Address		
Postnummer	Postadress	
Telefon	Mobil	
E-mailadress		

MEDSÖKANDE (ev)

Förnamn	Efternamn (om annat än ovanstående)	Född år
---------	-------------------------------------	---------

YRKESERFARENHET/ INTRESSEN

Främst sådant som du bedömer kan vara av intresse inom föreningens verksamhetsområdet.	
--	--

Upplands Väsby Hembygdsförening
Box 40, 194 21 Upplands Väsby
Hembygdsgården: Hagvägen 2 / Pukslagargatan
Telefon 08-590 826 40
Plusgirokonto 29 81 91-8

STYRELSE 2009-2010

Kjerstin Björkman, ordförande	Telefon 590 320 82
Klas Lundkvist, vice ordförande	590 936 81
Marianne Söderström, sekreterare	590 338 38
Inger Nyström, kassör	590 820 93
Barbro Kvist, ledamot	590 917 21
Vanja Edwinson ledamot	590 344 66
Susanne Bergman ledamot	590 858 84

ERSÄTTARE

Barbro Fredriksson	590 339 86
Bo Torpare	590 894 44
P O Mörkens	590 884 69
Gun-Britt Welander	590 843 19
Roland Storm	590 763 64
Elisabeth Cederlöf	590 318 26

MEDLEMSBLADET HEMBYGDEN

Inga Engdahl, ansvarig utgivare	590 300 20
Inga Lisa Gustafsson	590 336 42

REVISORER ORDINARIE

Lars Eklund
Göran Sandberg

ERSÄTTARE

Eva Michal
Anette Ehrnholm

UTHYRNING AV LADUGÅRDEN

Ingegerd Peterson	590 347 76
Siv Rydén	590 333 46

Valberedning

Anna-Liisa Bergman, Jane Korpi, Leif Welander

www.upplandsvasbyhembygdsforening.se